

УДК 343.3 [477]

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.34>

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОЛАБОРАЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Перепелиця С.І.,*кандидат юридичних наук, доцент,**провідний науковий співробітник,**Національний науковий центр**«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»**ORCID: 0000-0002-0721-609*

Перепелиця С.І. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики колабораційних злочинів.

Метою дослідження є визначення місця особи злочинця в системі елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із колабораційною діяльністю, та окреслення загальних рис особи-колаборанта. Зазначено, що узагальнене поняття особи злочинця залишається певною абстракцією допоки не наповнюється конкретним змістом: соціальною, демографічною, психологічною та моральною характеристиками. Це обумовлено тим, що комплексне вивчення особи злочинця не може бути обмежене встановленням окремих ознак, що здебільшого поверхнево характеризують особу. Воно має здійснюватися з необхідною глибиною дослідження ознак у їх взаємодії, що гарантує повніше виявлення чинників ґенези особи злочинця. Враховуючи, що система ознак особи правопорушника містить дані демографічного характеру, окремі якості та психологічні особливості встановлено, що це поняття виражає сутність особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Особа злочинця, як елемент криміналістичної характеристики, – це сукупність суттєвих та усталених соціальних властивостей та ознак і соціально значущих біопсихологічних особливостей індивіду, що об'єктивно реалізуючись у колабораційному злочині, надають вчиненому діянню характер суспільної небезпеки, а винному – властивість суспільної небезпечності, за що ця особа притягається до кримінальної відповідальності згідно чинного законодавства. Вказано, що роль і значення надання криміналістичної характеристики особі-колабораціоністу формує нове підґрунтя для плюралізму форм і методів проведення досудового розслідування вказаного виду злочинної поведінки. Обґрунтовано соціально-правовий аспект відповідної проблематики, оскільки сьогодні важливим залишається питання пов'язане із соціальною сутністю колабораційної діяльності, її основними змістовними характеристиками, що тісно переплетені та безпосередньо торкаються функціонування держави, як утворення за ініціативою суспільства. Доведено, що в умовах відбиття збройної агресії РФ та широкого використання країною-окупантом наших громадян, шляхом залучення їх до колабораційної діяльності важливим є формування уявлення про особу-колабораціоніста з метою напрацювання основних криміналістичних і кримінальних процесуальних алгоритмів і методик розслідування колабораційної діяльності.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, колабораційна діяльність, криміналістична характеристика, розслідування, особа-злочинець, система, елемент, характеристика, риси.

Perepelytsia S.I. The personality of the criminal as an element of the forensic characteristics of collaborative crimes

The purpose of the study is to determine the place of the personality of the criminal in the system of elements of the forensic characteristics of criminal offenses related to collaborative activities, and to outline the general features of the collaborator. It is noted that the generalized concept of the criminal's personality remains a certain abstraction until it is filled with specific content: social, demographic, psychological and moral characteristics. This is due to the fact that a comprehensive study of the criminal's personality cannot be limited to the establishment of individual features that mostly superficially characterize the person. It must be carried out with the necessary depth of study of the features in their interaction, which guarantees a more complete identification of the factors of the genesis of the criminal's personality. Considering that the system of characteristics of the offender's personality contains demographic data, individual qualities and psychological characteristics, it has been established that this concept expresses the essence of the person who committed a criminal offense. The personality of the offender, as an element of forensic characteristics, is a set of essential and established social properties and signs and socially significant biopsychological features of an individual that, objectively realized in a collaborative crime, give the committed act the character of a public

danger, and the perpetrator the property of a public danger, for which this person is held criminally liable in accordance with current legislation. It is indicated that the role and significance of providing a forensic characterization of a collaborator forms a new basis for the pluralism of forms and methods of conducting a pre-trial investigation of this type of criminal behavior. The socio-legal aspect of the relevant issues is substantiated, since today the issue related to the social essence of collaborative activity, its main substantive characteristics, which are closely intertwined and directly affect the functioning of the state as an entity initiated by society, remains important. It has been proven that in the context of repelling the armed aggression of the Russian Federation and the widespread use of our citizens by the occupying country, by involving them in collaborative activities, it is important to form an idea of a person-collaborator in order to develop basic forensic and criminal procedural algorithms and methods for investigating collaborative activities.

Key words: criminal offense, collaborative activity, forensic characterization, investigation, criminal person, system, element, characteristic, features.

Постановка проблеми. Вивчення особи злочинця є одним із провідних напрямів формування криміналістичної характеристики методики розслідування колабораційних злочинів. Певні перешкоди, що виникають під час розслідування колабораційних правопорушень пов'язані із невизначеністю такого елементу криміналістичної характеристики, як особа злочинця. Відсутність криміналістичної характеристики особи злочинця у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із колабораційною діяльністю є тим важливим фактором, який унеможливорює ефективне та швидке розслідування кримінального правопорушення даної категорії доступними кримінальними процесуальними та криміналістичними методами. Крім того, набуває актуальності питання прискорення процесів розслідування колабораційної діяльності з огляду на агресивну поведінку окупантів на тимчасово окупованих територіях України, розширенням використання країною-агресором антисоціальних елементів української спільноти в колабораційних діях, спрямованих на підлив державного суверенітету. Особа злочинця з криміналістичної точки зору має важливе інформаційне, орієнтуюче та праксеологічне значення як структурний елемент криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із колабораційною діяльністю, що підтверджує актуальність даної тематики дослідження.

Метою дослідження є визначення місця особи злочинця в системі елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із колабораційною діяльністю, та окреслення загальних рис особи-колаборанта.

Стан опрацювання проблематики. Для України питання колабораціонізму набувають актуальності з моменту анексування росією Криму та окупації частин Луганської та Донецької областей у 2014 році. Однак, як правове явище колабораціонізм пригортає увагу вчених тільки після криміналізації даного виду правопорушень у 2022 році. Серед вчених, які висвітлювали питання пов'язані із колабораціонізмом можна виокремити таких науковців, як А. Гутнік, О. Дудоров, А. Мезенцова, Т. Михайліченко, Р. Мовчан, М. Рубашенко, Є. Письменський та інші. Так, О. Зубченко здійснено соціологічний аналіз проявів колабораціонізму на тимчасово окупованих територіях Запорізької та Херсонської областей внаслідок повномасштабної агресії РФ у лютому-березні 2022 року. У статті І. Скідко окреслено окремі риси особи-колабораціоніста, як результат дослідження питання розслідування колабораційної діяльності. І. Яковюк наводить правову оцінку колабораційної діяльності у сфері освіти на тимчасово окупованих територіях відповідно до ч. 3 ст. 111¹ ККУ. Т. Ясницька за результатами аналізування наукових досліджень і судових рішень, за якими особам повідомлено про підозру за колабораційну діяльність, схарактеризувала об'єктивну сторону культурно-освітнього колабораціонізму. Однак, далеко не всі аспекти даної проблематики мають однотайне вирішення та належне висвітлення, що зумовило вибір даної тематики дослідження.

Виклад основного матеріалу. Інститут надання криміналістичної характеристики особам-правопорушникам відносять до доволі розповсюдженого, що широко застосовують в криміналістиці, як один із найбільш дієвих. Втім, із урахуванням різних аспектів досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із колабораційною діяльністю та раптовості й прихованості обставин переходу окремих громадян на сторону ворога, а також активне пропагування переваг «руського миру» та заперечення збройної агресії Росії проти України «активними особами» зумовлюють необхідність окреслення додаткових і більш конкретних характеристик даної категорії кримінальних правопорушень.

Слід акцентувати, що результати будь-якого кримінального правопорушення містять сліди особи, яка його вчинила, серед яких: відомості про окремі соціально-психологічні риси цієї особи, її злочинний досвід, професію, освіту, спеціальні знання, стать, вік тощо. Взаємодія такої інформації про особу правопорушника з виявленими даними про спосіб вчинення кримінального правопорушення, механізм і обстановку його вчинення складає нову самостійну інформацію, що дозволяє

сформувати низку ефективних напрямів досудового розслідування та обрати методи, що доцільно застосувати. Саме тому, наголошують вчені, «особистість кримінального правопорушника виступає самостійним об'єктом кримінального вивчення, а відомості про неї – вагомим елементом криміналістичної характеристики кримінального правопорушення» [1]. Таке твердження вбачається доцільним стосовно застосування у випадку розслідування випадків колабораційної діяльності.

Науковці зазначали, що «зміст цього елемента криміналістичної характеристики визначається набором особливих ознак притаманних особам, які вчиняють злочини, і суттєвих для ефективного розслідування злочинів. Окрім того, дані про суб'єктів злочинів містять різного роду відомості, що у своїй сукупності характеризують тип особи злочинця, який вчиняє злочин певної спрямованості, а це, в свою чергу, сприяє побудові версій щодо нього, його встановленню й пошуку» [2, с. 62].

Вивчення особи злочинця є складною комплексною проблемою, що вимагає різнобічного підходу для її розв'язання. Результати аналізування напрацювань вчених-правників вказують на існування кількох напрямів дослідження даного об'єкту: кримінально-правовий, кримінологічний, кримінально-процесуальний, криміналістичний, судово-психологічний тощо. Усі ці напрями можна об'єднати в єдине ціле – правове дослідження особи злочинця, що вимагає застосування єдиного комплексного підходу. Стосовно цього О. Колісніченко та В. Коновалова наголошували, що «конкретний зміст цього елемента криміналістичної характеристики обумовлений тим набором ознак особи, що є специфічними для злочинців, які вчиняють даного виду злочини, та важливі для успішного їх розслідування» [3, с. 46].

У кримінально-правовому аспекті суб'єкт кримінальних правопорушень, пов'язаних із колабораційною діяльністю, є загальним, а саме фізичною осудною особою, якій на момент вчинення кримінального правопорушення даної категорії виповнилося 16 років. Критеріями оцінювання особи-правопорушника за кримінально-правовими ознаками науковці пропонували визнати: «характер, ступінь тяжкості вчинених кримінальних правопорушень; вчинення правопорушень вперше чи повторно; в групі осіб чи одноосібно; тривалість злочинної діяльності; об'єкт злочинного посягання; форма вини; наявність судимості тощо» [4, с. 143].

Зауважимо, що ці відомості дозволяють сформувати уявлення про особу-злочинця з кримінально-правового погляду та виокремити ті, що притаманні саме правопорушнику. Оцінюючи колабораційні правопорушення за кількісним показником можна зазначити, що практично завжди вони вчиняються одноосібно. Під час характеристики особи злочинця необхідно розглянути мотиви вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із колабораційною діяльністю. Законодавець визначив, що мета та мотив вчинення правопорушення мають бути встановлені обов'язково під час розслідування (ст. 91 КПКУ), оскільки здебільшого визначають психологічну природу поведінки злочинця. У загальному розумінні мотивацію розглядають як внутрішній стан організму, що стимулює особу поводитись чітко визначеним чином.

У кримінологічному сенсі «особа злочинця наділяється сукупністю соціально значимих ознак, рис, якостей, зв'язків і відносин, що характеризують людину, винну в порушенні Закону, в поєднанні з іншими (неособистісними) умовами та обставинами, що впливають на її злочинну поведінку» [5, с. 85]. Як правило, кримінологічна наука оперує поняттям «особистість злочинця». Це спирається на те, що поняття особистості є складним інтегруючим поняттям із охопленням біологічних, психологічних і соціальних рис, якостей та ознак, що визначають особистість як людину, яка вчинила кримінальне правопорушення. В.В. Голіна вказував на можливість запобігання правопорушенням з урахуванням формування поведінки злочинця «очевидно, що відвернення злочинних проявів має місце тоді, коли злочинна поведінка проходить етап від формування злочинного мотиву до початку виконання діяння» [6, с. 30].

Враховуючи те, що особа злочинця є складним, інтегруючим і різноплановим поняттям кримінологічна наука пропонує схарактеризувати її за низкою ознак, серед яких: «*формальна ознака* – спирається на підхід, за яким особу злочинця розглядають із наданням їй цілісної характеристики, як складному інтегруючому поняттю, що об'єднує біологічні, соціальні та психологічні риси; *змістовна ознака* – передбачає окрему характеристику особи злочинця у зв'язку з вчиненням кримінального правопорушення та наявністю причинного зв'язку між суспільно-небезпечним діянням та особою; *формально-змістовна ознака* – виокремлює стан особи в момент вчинення кримінального правопорушення, а саме часовий термін – коли до та після вчинення злочину особа не може вважатись «особою злочинця»» [7, с. 154-155].

З криміналістичного погляду особа злочинця характеризується системою ознак, що містить інформацію про демографічний стан, соціальний статус, моральні якості та психологічні особливості особи. Крім того, криміналістика у процесі вивчення злочинця як особистості об'єднує дослідження: «соматичних якостей особи – інформацію про які використовують для розшуку та ідентифікації осіб; психофізіологічних якостей особи, що визначаються і проявляються у способі вчинення кри-

мінального правопорушення; методики вивчення осіб учасників процесу слідчим і судом, а саме: методів і правил вивчення особи з практичною метою кримінального судочинства» [8, с. 182].

Визнаючи, що кримінальні правопорушення вчиняються конкретними особами, наділеними певною сукупністю ознак, які характеризують їх в особистісному відношенні та є основою для визнання їх суб'єктами посягання, науковці називають такий суб'єкт елементом системи кримінального правопорушення. Інакше кажучи, «така особа є продуктом суспільства – середовища, в якому вона росла, виховувалась, живе і працює. У такої особи є розум, воля, емоції, знання, навички та потреби, що визначають її ставлення до дійсності, до своєї поведінки й до вчинюваного злочинного посягання» [9, с. 166]. Таке трактування особи-правопорушника є досить влучним, особливо за умови застосування для розуміння особи-колаборанта.

Акцентуємо, що зміст особи правопорушника як елемента криміналістичної характеристики полягає в розгляді людини як певної системи, властивості та ознаки якої відображаються в навколишньому середовищі та використовуються у процесі розслідування кримінальних правопорушень. Слід погодитись із позицією Ю. Чаплинської, яка зазначала «особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики – це сукупність соціально значущих ознак і відносин, що характеризують винну в порушенні кримінального закону людину в поєднанні з іншими умовами та обставинами, що впливають на її злочинну поведінку» [10, с. 183]. Вітчизняними вченими-правниками окреслено структуру особи злочинця та виокремлено низку основних критеріїв, а саме:

1. *Соціально-демографічні ознаки* – містять інформацію без якої практично неможливо скласти повну криміналістичну характеристику особи-колаборанта, оскільки надають істотну інформацію про нього. Така інформація використовується як в теоретичній, так і в практичній діяльності, наприклад, під час формування версій, підготовки та проведення слідчих, розшукових дій, розроблення та реалізації заходів профілактики правопорушень.

2. *Особистісно-рольові властивості* – є важливими з точки зору, що кожна людина протягом усього свого життя виконує певні соціальні «ролі». Окремі науковці розглядають це поняття як «сукупність соціально значущих ознак, зв'язків і відносин, що характеризують особу винну в порушенні норм кримінального закону» [11, с. 72]. Інші вчені визначають «особу злочинця як соціально-біологічну систему, фізичні, біологічні та соціальні ознаки якої відображаються в матеріальному середовищі й використовуються для розслідування злочинів» [12, с. 112].

3. *Морально-психологічні риси особи* – відображають її внутрішній світ, переживання й почуття та відносяться до групи ознак структури особистості, що охоплює широке коло різних проявів внутрішнього «Я»: «мотиваційні та інтелектуальні якості, широту світогляду, ціннісні орієнтації, суспільно значущі риси характеру, емоційно-вольові якості тощо. Особа злочинця представлена системою психологічних властивостей: спонукання, установки, переконання, емоційні та вольові особливості тощо» [9, с. 166].

4. *Риси правової та моральної свідомості* – крізь призму криміналістичної характеристики «ці риси визначають як сукупність психофізичних ознак і якостей, мотиваційних установок, емоційної та раціональної сфери людської свідомості, які відображаються в слідах злочину під час підготовки, вчинення й приховування його слідів і поведінки після вчинення злочину» [13].

5. *Психічні відхилення* – можуть бути спричинені черепно-мозковими травмами, психічними захворюваннями як то олігофренія, психопатія чи іншим хворобливим станом, виявленим під час проведення судово-психіатричних експертиз; у структурі «особи злочинця виокремлюють такі основні групи ознак: загальні та особливі ознаки особи злочинця; ознаки конкретної особи, що вчинила злочин, та індивідуалізують його як особу злочинця» [11, с. 154].

6. *Кримінально-правові риси* – до цих ознак відносять ті, що «притаманні характеристиці вчиненого кримінального правопорушення: вчинення одноособово чи групою осіб; вчинюється вперше чи неодноразово; інформація про антисуспільний спосіб життя особи; вид і строк призначеного покарання; визнання вини у вчиненому злочині тощо» [7].

7. *Загально-визнані позитивні людські якості* – у загальному вигляді структурі особистості правопорушника мають бути притаманні всі ознаки, риси, якості й інші показники, що у своїй сукупності характеризують особу, яка нехтує законом, порушує заборони, за що має бути притягнута до кримінальної відповідальності та заслуговує на покарання. При цьому структура особи правопорушника має відображати не тільки різноманітність ознак, що її утворюють і різновид характеру, але й їх різну роль в етіології злочинної поведінки.

Під час визначення суб'єкта колабораційної діяльності необхідно зазначити певну непослідовність законодавця у констrukції ст. 111¹ ККУ:

– одні частини закріплюють за такою особою чітко зазначені ознаки (чч. 1-3, 5, 7 111¹ ККУ) – фізичної осудної особи, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність за кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа (ч. 2 ст. 18 ККУ);

- інші частини (чч. 4, 6 111¹ ККУ) не містять вказівку на спеціальні ознаки;
- вчинення уповноваженою особою від імені юридичної особи кримінальних правопорушень, передбачених 111¹ ККУ формує підставу застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру (п. 3 ч. 1 ст. 96³ ККУ);
- ч. 2 ст. 111¹ ККУ пов'язує відповідальність за колабораційну діяльність із досягненням особою 16-річного віку [14].

Визначаючи суб'єктів колабораційної діяльності спираючись на чинне законодавство необхідно зазначити, що стосовно складових статті 111¹ ККУ серед вчених відсутня єдина думка, оскільки спостерігається полярність наукових позицій. Розглянемо окремі із них. Свого часу Є.О. Письменський акцентував, що суб'єктом колабораційної діяльності є громадянин держави, територія якої перебуває під окупацією [15, с. 55]. Поряд із цим, О.О. Кравчук і М.С. Бондаренко констатували, що суб'єктом кримінальних правопорушень, передбачених чч. 4, 6 ст. 111¹ ККУ, є особа, яка не обов'язково перебуває в статусі громадянина України [16]. Подібну позицію відстоює й А. Беніцький стверджуючи, що у результаті розширення законодавцем кола суб'єктів для окремих форм колабораційної діяльності, суб'єктами форм, передбачених чч. 4, 6 ст. 111¹ ККУ можуть бути громадяни України та іноземці чи особи без громадянства [17, с. 90-91]. Аналогічну позицію підтримує А. Музика, що «колабораційна діяльність – це умисні діяння, ... вчинені громадянином України, іноземцем (крім громадян держави-агресора) чи особою без громадянства за відсутності ознак державної зради» [18, с. 113]. Результати аналізування даного поняття свідчать про те, що особа, яка вчиняє колабораційні дії, покарання за які передбачене Кримінальним кодексом України, на території України не може бути іноземцем (за виключенням окремих частин ст. 111¹ ККУ). Згідно цього – однією із характеристик особи правопорушення буде приналежність до громадянства України.

З урахуванням висновку про приналежність особи-колаборанта до громадянства України можна акцентувати, що низка обставин свідчить про категоричний цинізм, деструктивність і девіантність поведінки такого індивіда. Підтримуємо твердження І. Скічко, що «колабораціонізм, як вид злочинної діяльності підриває соціум із середини, не дозволяє стабільно розвиватись йому, заперечує існування не лише держави, як інституту, але й протирічить акту соціального волевиявлення щодо її створення, що безперечно деструктивно впливає на дотримання прав і свобод людини і громадянина» [19, с. 130]. Окреслюючи риси особи-колабораціоніста наведемо також позицію В.В. Олішевського, що «така особа під час реалізації кримінального правопорушення даної категорії не може втілити свій злочинний намір без взаємодії з об'єктами та предметами оточуючого середовища. В цей процес злочинець втягує окремі елементи середовища, що його оточує, які потім свідомо й цілеспрямовано перетворюються та використовуються ним для досягнення злочинного результату. Ці елементи виступають знаряддями вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного із колабораційною діяльністю» [20].

Отже, усвідомлюючи можливість підбору колабораціоністом знарядь і способів учинення кримінального правопорушення, необхідно виокремити такі основні риси особи-колабораціоніста, як: розуміння соціальних процесів і бажання впливати на них; високий інтелект і здатність критично мислити; зрілий вік тощо. Важливим вбачається наголос науковців на тому, що суб'єкту усіх колабораційних діянь, має бути притаманна така ознака, як належність до місцевого населення або наявність інших постійних зв'язків із відповідною окупованою територією, як то: місце проживання та місце реєстрації, місце ведення господарської чи інших видів діяльності тощо.

Вчені зауважували, що неможливо здійснити повноцінну характеристику суб'єктного складу колабораційної діяльності без аналізування низки характеристик [21, с. 144], серед яких:

- «дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора в закладах освіти (ч. 3 ст. 111¹ ККУ);
- провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора (ч. 4 ст. 111¹ ККУ);
- добровільного зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора (ч. 5 ст. 111¹ ККУ);
- добровільного зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованих територіях (ч. 7 ст. 111¹ ККУ)» [14].

Як пояснення зазначимо, що впровадження стандартів освіти держави-агресора пов'язане із діями, що полягають у вчиненні різних актів поведінки з виконання та втілення вимог до обов'язкових результатів навчання та сформованих компетентностей здобувачів освіти кожного із її рівнів розроблених державою-агресором. Суб'єктом такого впровадження є громадянин України, уповно-

важений окупаційною адміністрацією держави-агресора на впровадження стандартів освіти. Інакше кажучи мова йде про «керівника закладу освіти, його заступників, а також керівників структурних підрозділів, компетенція яких поширюється на впровадження стандартів освіти, організація діяльності вчених, методичних і педагогічних рад тощо» [15, с. 54-55]. Наведене підтверджується тим, що дослідники однастайними є в тому, що дії, спрямовані на впровадження стандартів держави-агресора в закладах освіти виконується не кожним працівником сфери освіти, а лише тими суб'єктами, що виконують організаційно-розпорядчі функції, а саме, службовими особами

Зазначимо, що обов'язковою ознакою спеціального суб'єкта (відповідно до ч. 4 ст. 111¹ ККУ) виступає державна реєстрація провадження господарської діяльності незалежно від того де та за яких умов вона відбувалася. У випадку, коли йдеться про Україну, це може відбуватись й на тимчасово окупованих територіях й у взаємодії з державою-агресором чи на виконання вимог окупаційного законодавства. Заслугує на увагу і те, що протиправна поведінка може бути кваліфікована за ч. 4 ст. 111¹ ККУ дій осіб, які «... надавали консультаційні послуги у сфері інформатизації, а також по забезпеченню діяльності бухгалтерських баз підприємств через програмне забезпечення 1С, у тому числі компаніям, що знаходились на території рф та Донецької області» [22]. Як висновок можна зазначити, що протиправною поведінкою обґрунтовано слід вважати провадження господарської діяльності, а особою злочинцем є підприємець.

Переконані, що під час опису у криміналістичній характеристиці колабораційної діяльності особи злочинця слід зупинитись на діях, пов'язаних із добровільним зайняттям посади в незаконних судових чи правоохоронних органах на тимчасово окупованих територіях. З цього приводу О.О. Кравчук та М.С. Бондаренко зазначали, що «склад добровільного зайняття посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, потребує наявності організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій. В інших випадках, коли зайняття посади не передбачає виконання таких функцій, має бути кваліфіковано на ч. 2 ст. 111¹ ККУ» [16, с. 202].

Стосовно цього слід виокремити позицію Є.О. Письменського та Р.О. Мовчана, що запропонували «оцінювати за ч. 7 ст. 111¹ ККУ дії особи, яка займає будь-яку в незаконних судових чи правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованих територіях, у тому числі й ті, що не пов'язані із виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій без яких неможна реалізувати відповідні компетенції, а саме: посади судового розпорядника, помічника судді, секретаря судового засідання, посади в канцелярії суду, відділі управління з персоналом, бухгалтерії тощо» [23, с. 358, с. 360].

Для формування об'єктивної оцінки змісту та сутності особи-колабораціоніста необхідно акцентувати увагу на загальних характеристиках колабораційної діяльності. О. Кузьменко та І. Скічко зазначали, що «колаборант – це особа, яка умисно, добровільно та свідомо співпрацювала або закликала до співпраці з військовими формуваннями чи представниками окупаційної адміністрації держави-агресора. ... без криміналістичної характеристики неможливо сформувати ефективну методику розслідування кримінальних правопорушень даної категорії, до складу якої відносять спосіб, місце, час вчинення правопорушення; засоби злочинного посягання та особу злочинця. Стосовно особи злочинця звертається увага на те, що законодавець визначив її відповідно до способів вчинення колабораційної діяльності:

- громадянин України – чч. 1-3, 5, 7, 8 ст. 111¹ ККУ;
- іноземець чи особа баз громадянства – чч. 4, 6, 8 ст. 111¹ ККУ;
- юридична особа – за умови вчинення будь-якої із зазначених у ст. 111¹ ККУ протизаконних дій від імені юридичної особи її уповноваженою особою» [24, с. 339; 19, с. 131].

Поряд із цим, судова практика також системно утверджує та орієнтує загальні напрацювання криміналістичної науки крізь призму судової нормотворчості. Як приклад слід навести вирок Індустріального районного суду м. Дніпра, щодо визнання винним громадянина за те, що він діючи умисно із використанням мережі Інтернет, а саме соціальної мережі «Тік-Ток», поширював відеозапис із власним запереченням збройної агресії рф проти України та закликав до підтримки рішень і дій держави-агресора, що був у вільному доступі для невизначеного кола осіб [25]. Наголосимо, що наведена характеристика вказує на наявність комп'ютерної грамотності та обізнаності правопорушника, його соціальну активність і вміння формулювати свої думки чітко, зрозуміло та спрямовувати їх на досягнення результату.

Слід зважати на те, що усвідомлення чи основна мета злочинця в такому випадку спрямовується на підриг основ національної безпеки України. Переконані, що правильне визначення мотиву колабораційної діяльності є провідним для вирішення питань про: наявність чи відсутність умисної вини; встановлення ступеню суспільної небезпечності самого діяння; визначення особи, що його вчинила; індивідуалізації покарання; відмежування кримінального правопорушення даної категорії від інших складів кримінальних правопорушень.

Досліджуючи особу-колабораціоніста вбачалось за доцільне проаналізувати інформацію із Офісу Генерального прокурора України про осіб, які вчинили кримінальні порушення за період агресії РФ проти України, а саме 2022-2024 роки. Розглянуто статистичну інформацію Офісу Генерального прокурора стосовно вікового цензу, освітнього рівня та гендерного складу колаборантів за період 2022-2024 роки [26; 27; 28]. Результати аналізування гендерного складу вказують на те, що серед виявлених осіб, які вчинили колабораційні дії домінують чоловіки: 493 особи (68 %) у 2022 році; 620 осіб (53%) у 2023 році; 484 особи (59%) у 2024 році. За даними Офісу Генерального прокурора України найбільш криміногенним є вік від 40 до 54 років (43% ср.); від 29 до 39 років (26% ср.); 60 і більше років (14% ср.). Решта припадає на інші вікові категорії осіб правопорушників; немає неповнолітніх серед виявлених осіб, що вчинили кримінальні правопорушення пов'язані із колабораційною діяльністю. Освітні показники свідчать про те, що більшість із виявлених осіб-колаборантів мали: вищу освіту: 405 осіб (56%) у 2022 році, 681 особа (58%) у 2023 році, 458 осіб (56%) у 2024 році; базову середню освіту: 236 осіб (32%) у 2022 році, 330 осіб (28%) у 2023 році, 263 особи (32%) у 2024 році.

За статистичною інформацією Офісу Генерального прокурора стосовно громадянства виявлених осіб, що вчинили кримінальне правопорушення пов'язане із кримінальною діяльністю було проаналізовано їх належність до громадян України, іноземців, осіб без громадянства, нелегальних мігрантів і біженців за період 2022-2024 роки було встановлено, що всі виявлені особи були громадянами України, а саме: 726 осіб (2022 рік); 1168 осіб (2023 рік); 819 (2024 рік) [26; 27; 28]. Статистичні дані свідчать про те, що серед виявлених осіб, що вчинили кримінальне правопорушення пов'язане із колабораційною діяльністю було працездатних осіб, що не працюють: 349 осіб у 2022 році; 569 осіб у 2023 році; 559 осіб у 2024 році. Серед виявлених чоловіків-колаборантів більшість займали посади в незаконно створених правоохоронних органах, органах місцевого самоврядування та керівні посади у створених суб'єктах господарювання (ТЕЦ, обленерго тощо). Жінки здебільшого займали посади в закладах освіти, органах місцевого самоврядування або здійснювали публічні заперечення військової агресії (жінки-блогерші) [1].

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити низку висновків, так:

- доведено, що особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики – це сукупність суттєвих та усталених соціальних якостей та ознак і соціально значущих біопсихологічних особливостей індивіду, що об'єктивно реалізуючись у колабораційному правопорушенні надають вчиненому діянню характер суспільної небезпеки;
- встановлено, що узагальнене поняття особи-колаборанта залишається певною абстракцією допоки не наповнюється конкретним змістом: соціальною, демографічною, психологічною та моральною характеристиками; тому система ознак особи-колаборанта об'єднує демографічні дані, певні моральні якості та психологічні особливості людини, що можуть цілком виражати сутність особи, яка вчиняє колабораційні діяння;
- обґрунтовано соціально-правовий аспект відповідної проблематики, оскільки сьогодні важливим залишається питання пов'язане із соціальною сутністю колабораційної діяльності, її основними змістовними характеристиками, що тісно переплетені та безпосередньо торкаються функціонування держави, як утворення за ініціативою суспільства;
- акцентовано, що в умовах сьогодення, коли країна-окупант залучає наших громадян до колабораційної діяльності для підризу соціуму із середини, надважливим є формування уявлення про особу-колаборанта задля напрацювання основних криміналістичних і кримінальних процесуальних алгоритмів і методик розслідування кримінальних правопорушень даної категорії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Оржинська Е.І. Колабораційна діяльність: попередня криміналістична характеристика. The European dimension of modern legal science: scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. Pp. 339–367. DOI 10.30525/978-9934-26-252-4-17.
2. Тищенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса. Фенікс. 2007. 260 с.
3. Колесниченко А.Н., Коновалова В.Е. Криминалистическая характеристика преступлений: учеб. пособ. Харьков. Харьк. юрид. ин-т. 1985. 93 с.
4. Гусєва В.О. Методика розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності: монографія. Харків, 2020. 452 с.
5. Іванов Ю.Ф., Джужа О.М. Кримінологія: навч. посіб. Київ. Вид. Паливода А.В. 2006. 264 с.
6. Голіна В.В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

7. Денисов С.Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 152–159.
8. Настільна книга слідчого / за ред. В.Я. Тація, В.В. Сташиса, М.І. Панова та ін. 2-ге вид. перероб. І доповн. Київ. Ін Юре. 2008. 726 с.
9. Жеребко О.І., Синенко Ю.В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів. *Криміналістика і судова експертиза*. 2017. Вип. 62. С. 161–171.
10. Чаплинська Ю.А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2029. № 6. С. 181–184. DOI: <https://doi.org/10.15421/3919122>.
11. Кримінологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. /за заг. ред. О.М. Джузи. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 288 с.
12. Салтевський М.В. Навчально-довідковий посібник з криміналістики. Київ: ВІПОЛ, 1994. 180 с.
13. Михайлов О.Є. Кримінологія: навч. посіб. Київ: Знання, 2012. 565 с.
14. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 17.08.2025).
15. Письменський Є.О. Колабораційна діяльність у сфері освіти: проблеми тлумачення та вдосконалення кримінального закону. *Право України*. 2022. № 11. С. 49–59.
16. Кравчук О.О., Бондаренко М.С. Колабораційна діяльність: науково-практичний коментар до нової статті 111¹ ККУ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 199–201.
17. Беніцький А. Особливості кримінально-правової кваліфікації злочинів, передбачених ч. 4 ст. 111¹ Кримінального кодексу України та розмежування їх із суміжними складами злочинів. *Право України*. 2022. № 11. 12–23. С. 88–99.
18. Музика А. Норми про відповідальність за колабораційну діяльність потребують актуальних поправок. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні*: матеріали Міжнар. наук. конф., (м. Харків, 5 трав. 2022 р.). Харків: Право, 2022. С. 112–114.
19. Скічко І. Криміналістична характеристика особи-колабораціоніста. *Юридичний вісник* 2023/2. С. 129–132. DOI: 10.32782/yuv.v2.2023.16.
20. Олішевський В.В. Криміналістична характеристика викрадення людини, вчиненого з корисливих мотивів. *Право і безпека*. 2004. Т. 3, № 4. С. 90–95.
21. Медицький І.Б. Суб'єкт колабораційної діяльності (теоретико-прикладний аналіз). *Вісник ЛДУВС ім. О.Є. Дідоренка*. 2023. Вип. 1 (101). С. 141–153. DOI: 10.33766/2524-0323.101.141-152.
22. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 26 вересня 2022 року у справі № 757/15806/22-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107694567> (дата звернення: 17.08.2025).
23. Письменський Є.О., Мовчан Р.О. Новели кримінального законодавства України про колабораційну діяльність: дискусійні питання та спроба їх розв'язання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 356–360.
24. Кузьменко О.В. Особливості криміналістичної характеристики колабораційної діяльності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 336–339.
25. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпра від 07 квіт. 2022 р. у справі № 202/1378/22. Провадження № 1-кп/202/237/2022. Єдиний державний реєстр судових рішень: сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103890814> (дата звернення: 17.08.2025).
26. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravororushennya-2> (дата звернення: 17.08.2025).
27. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravororushennya-2> (дата звернення: 17.08.2025).
28. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravororushennya-2>. (дата звернення: 17.08.2025).